



Tilburg University

Enkele opmerkingen over het vraagstuk van de verhouding tussen groot- en kleinbedrijf in de detailhandel

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1939

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1939). Enkele opmerkingen over het vraagstuk van de verhouding tussen groot- en kleinbedrijf in de detailhandel. *Maandschrift Economie*, 4(9), 401-408.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vierde Jaargang

Aflevering 9

Juni 1939

Enkele opmerkingen over het vraagstuk van de verhouding tussen groot- en kleinbedrijf in de detailhandel

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

Het vraagstuk van de regeling van de verhouding tussen groot- en kleinbedrijf in de detailhandel is in de laatste jaren en wel zeer in het bijzonder in de laatste maanden opnieuw een punt van discussie geworden niet alleen in de kring der onmiddellijk belanghebbenden, maar ook van velen, wie de economische en sociale organisatie der maatschappij in het algemeen ter harte gaat. Met opzet schreef ik: opnieuw. Want de discussie moge een tijdlang minder sterk op de voorgrond hebben gestaan, het vraagstuk is al vele jaren oud en de behandeling evenzeer. Het is dan ook niet juist, wanneer men zou menen — en die mening wordt geuit in de jongste rapporten over dit vraagstuk — dat de ongunstige conjunctuur der laatste jaren het probleem zou hebben opgeroepen. De vraagstukken, die in de verhouding van groot- en kleinbedrijf liggen opgesloten, zijn geen conjunctuurproblemen, doch structuurproblemen. Toen het conjunctuurprobleem nog nauwelijks of niet werd gezien, was het structuurprobleem reeds lang aan de orde. Bij de oudere sociologen en economen vond, onafhankelijk van elke conjunctuurbeschouwing, het vraagstuk van groot- en kleinbedrijf bespreking. Niemand

zal ontkennen, dat hevige conjunctuurgolven de ondernemingen zwaar kunnen treffen en dat menig middenstandsbedrijf, dat de persoonlijke en de zakelijke kracht miste, om deze wisselingen te weerstaan, in de golfslag is ten onder gegaan. Maar met conjunctuurstimulering of conjunctuurstabilisering, hoe nuttig wellicht voor het gehele economisch leven, lost men nooit het vraagstuk op van de verhouding tussen groot- en kleinbedrijf. De minst-verzienden onder de middenstanders mogen wellicht bij een opleving van min of meer duurzame aard hun klachten verminderen, het probleem van de plaats van groot- en kleinbedrijf in het distributieapparaat der maatschappij blijft even onopgelost als voorheen. De vaststelling van de verhouding tussen die beiden is niet een vraagstuk van conjunctuurpolitiek, doch van ordeningspolitiek en wel van structurele aard. Aan het maken van een tegenstelling tussen ordeningspolitiek en conjunctuurpolitiek heb ik overigens geen behoefte; de laatste is, naar ik meen, een onderdeel van de eerste, terwijl de doelstelling van de conjunctuurpolitiek, de beheersing van de gang en de ontwikkeling van het economische leven, mij onbereikbaar lijkt in een niet geordende maatschappij. Ik zou van de hier gesuggereerde tegenstelling dan ook niet hebben gewaagd, wanneer Prof. G. M. Verrijn Stuart deze niet had gemaakt in zijn memorandum over de wettelijke regeling van de verhouding tussen groot- en kleinbedrijf in de detailhandel, uitgebracht op verzoek van de Raad voor het grootwinkelbedrijf in Nederland.

Dit memorandum en de memoranda van Prof. Gerbrandy en Dr. Cassianus Hentzen, alsmede het rapport van een studiecommissie der Algemene Katholieke Werkgeversvereniging zijn de aanleiding tot enkele opmerkingen. Al deze geschriften dragen overwegend het karakter van verweer tegen de betogen en de voorstellen door de middenstandsorganisaties opgesteld. De tegenweer van de zijde van deze organisaties is reeds ingezet door de op economisch en sociaal gebied deskundige leiders dier organisaties. Aangezien het verweer, voor zover ik zie, geen nieuwe gezichtspunten heeft naar voren gebracht, zal de tegenweer, hoe noodzakelijk ook voor de publieke voorlichting, vermoedelijk ook niet meer kunnen doen dan pogen om de argumentatie van de ver-

dedigers van het grootwinkelbedrijf te ontzenuwen en eigen argumentatie te versterken.

Of deze discussie het vraagstuk verder tot oplossing zal brengen, lijkt mij dan ook twijfelachtig en stemt weinig hoopvol ten aanzien van de suggestie, door een der schrijvers geuit, om de verhouding tussen groot- en kleinwinkelbedrijf te laten regelen in onderling overleg tussen partijen en niet door overheidsmaatregelen. Deze schrijver van het bovenvermelde derde memorandum maant het grootwinkelbedrijf tot overleg aan, zowel uit eigen belang, om aldus de roep om wettelijke maatregelen te doen verstommen, als ook uit hogere motieven, waarvan het karakter niet nader wordt aangeduid. Hij acht het wenselijk, dat het grootbedrijf „een offer brengt uit sociaal inzicht”, ook al heeft het kleinbedrijf daarop geen recht, ook niet uit sociale rechtvaardigheid. Dat de sociale rechtvaardigheid niet in het geding zou zijn, wanneer het gaat om de regeling van de verhouding tussen groot- en kleinwinkelbedrijf, kan ik niet inzien. Met een duidelijkheid, die niets te wensen overlaat, schrijft Dr. Casianus Hentzen in zijn grote en leerrijke „Commentaar op Quadragesimo Anno” (deel I, p. 306—307) „Niet steeds worden de verhoudingen tusschen de sociale groepen gezien, zooals geschieden moest, vanuit het oogpunt van het *algemeen belang*, en dus van de *sociale rechtvaardigheid*”. De schrijver verduidelijkt dit dan met voorbeelden. Na er op gewezen te hebben, dat in het vraagstuk van arbeiderscoöperaties en middenstand niet voldoende onderzocht wordt, of de sociale rechtvaardigheid niet wordt geschonden, en na als zijn mening te hebben uitgesproken, dat wanneer de arbeid genoegzaam beloond wordt en de middenstand zich niet aan prijswoeker schuldig maakt, men men arbeidersconsumptiecoöperaties „zeer zeker met de sociale rechtvaardigheid in strijd (moet) achten”, vervolgt hij onmiddellijk aansluitend en letterlijk: „Hetzelfde geldt wellicht voor sommige middenstandscoöperaties t.o.v. 't grootbedrijf, maar dit geldt vooral ook voor het grootbedrijf, dat door een altijd meer uitgebreid filialenstelsel of door onbelemmerde oprichting van warenhuizen een gezonden middenstand vaak het bestaan onmogelijk maakt”. Men zou hier willen onderstrepen: de voortdurende uitbreiding van filialen, de onbelemmerde op-

richting van warenhuizen zijn de oorzaken, niet een enkele, ongelukkige keer, maar vaak, van de ondergang, niet van enkele sukkelaars, maar van de gezonde middenstand. En dat moet geacht worden in strijd te zijn met de sociale rechtvaardigheid. Uit zijn memorandum moet klaarblijkelijk worden opgemaakt, dat dr. Hentzen deze uitspraak niet meer handhaaft. Ook na de lezing der memoranda en van het commissierapport blijf ik onverminderd overtuigd van de juistheid dier uitspraak.

Het uitgesproken verweer-karakter der beschouwingen is, naar ik meen, de aanleiding, waarom het vraagstuk niet op dat brede plan is geplaatst, waarop het alleen een oplossing tegemoet kan zien. Dat plan is een economisch en sociaal doelmatige organisatie der maatschappelijke behoeftenvoorziening. Van dit uitgangspunt uit heb ik reeds meer getracht een betoog te leveren ten gunste van de handhaving van een zo groot mogelijke zelfstandige middenstand, ook op het gebied der distributie. Om voor de lezers van dit tijdschrift niet in herhalingen te treden en daarmee deze beschouwing verder te doen uitdijen dan nodig is, verwijs ik o.a. naar pag. 53 en volgende van deze jaargang. Ik kan overigens aanknopen aan het voor het punt in kwestie zeer belangrijke feit, dat ook geen voorstander van de vrije ontwikkeling van het grootwinkelbedrijf de consequentie aandurft van een volledige of zo goed als volledige opoffering van de zelfstandige middenstand. Iedereen beijvert zich er op te wijzen, hoe groot het terrein is, dat de zelfstandige middenstand nog bezet en tracht te betogen, dat reeds op bedrijfseconomische gronden het grootbedrijf niet tot onbeperkte uitzetting in staat is. Men zal goed doen aan dergelijke betogen niet te veel waarde te hechten, want het punt der optimale bedrijfsgrootte is een zeer relatief begrip, alleen geldende onder bepaalde omstandigheden, welke omstandigheden — de historie bewijst het — steeds voor verandering vatbaar zijn. Met de aanhaling van de zgn. wet van de afnemende opbrengsten moet men al zeer voorzichtig zijn. De econoom is gewoon deze met grote voorzichtigheid te hanteren en de reserve: „onder gelijkblijvende omstandigheden” alias: „ceteris paribus” sterk te beklemtonen.

Maar aangenomen, dat deze „wet” werkelijk geldt, kan

deze dan de norm zijn voor de begrenzing van de ontwikkeling der grootwinkelbedrijven? Dat zou betekenen de privaateconomische rentabiliteit te verheffen tot de norm van algemeen-economische en sociale doelmatigheid. Ik meen, dat de economische wetenschap over een dergelijke vereenzelviging toch reeds lang heen is. Het gaat er juist om, om de privaateconomische rentabiliteit, die er wel zijn moet, ondergeschikt te maken aan hogere en meer algemene normen van doelmatigheid. En deze normen zijn het, die moeten uitmaken, waar de grens ligt, tot welke het grootwinkelbedrijf kan worden toegelaten. Aan wie anders, dan aan de overheid kan het recht en de plicht toekomen, ons deze normen en dus deze grens te stellen?

Het rapport van de commissie der Algemene Katholieke Werkgeversvereniging, van welke dr. C. Hentzen voorzitter was, welke omstandigheid er toe zal hebben bijgedragen, dat dit rapport en het memorandum voor de Raad van het grootwinkelbedrijf naar de inhoud zo goed als eensluidend zijn, ontkent nu, dat de bekende pasage uit de encycliek „Quadragesimo Anno”, die met het beginsel der subsidiariteit wordt aangeduid, zou mogen worden toegepast op de verhouding van groot- en kleinbedrijf. Behorend tot degenen, die meenden in het ter plaatse omschreven grondbeginsel der sociale wijsbegeerte een maatschappelijk differentiatiebeginsel te herkennen, dat meer toepassingsmogelijkheden biedt dan die, welke door de encycliek op de voorgrond wordt geplaatst, heb ik mijn vroeger geuite mening nog eens ernstig overwogen en getoetst aan hetgeen daarover in het bovenvermelde rapport en het memorandum wordt gezegd. Terwijl ik naar best vermogen getracht heb elke aanhankelijkheid aan eigen mening van mij verwijderd te houden, ben ik tot de conclusie gekomen, dat ze voor een andere mening niet behoeft te worden prijs gegeven. Voor mij zelf ben ik nog sterker overtuigd geraakt, al laat ik aan de tegenovergestelde opinie gaarne de eer, die zij verdient. Ik weerspreek dan ook niet, dat de encycliek, die ter plaatse handelt over de functie van de staat en de juiste begrenzing van deze, het meer genoemde beginsel toepast op corporaties, gelegen tussen het individu en de staat en die tot elkaar staan in een gesubordineerde verhouding. Een dergelijke gesubordineerde

verhouding van doelstellingen is er niet tussen kleinbedrijf en grootbedrijf, waarbij ik echter niet de mening onderschrijf, als zou de doelstelling van het kleine, aan een persoon gebonden bedrijf dezelfde zijn als de doelstelling van de tot een eigen, zelfstandige doelorganisatie geworden onderneming, die in het grootbedrijf als regel optreedt. Maar dat het beginsel, dat door de encycliek wordt toegepast, niet *ook* zou kunnen worden toegepast op andere vraagstukken van maatschappelijke orde en met name op het vraagstuk van groot- en kleinbedrijf, is, naar ik meen, niet juist. De wijze, waarop de encycliek in no. 79 het beginsel inleidt: „Want al is het een door de geschiedenis duidelijk bevestigde waarheid, dat door de verandering van toestanden veel van wat in vroegere perioden door kleine corporaties werd verricht, thans nog slechts door grote kan tot stand komen, onwrikbaar en ongewijzigd blijft toch in de sociale wijsbegeerte het allergewichtigst grondbeginsel” enz, duidt reeds op een veel algemener strekking, dan in verband met het onderwerp, dat de encycliek ter plaatse bespreekt, wordt toegepast. Immers in die inleiding wordt niet gedacht aan de gesubordineerde en en gesuperordineerde corporaties ener geordende maatschappij, die niet bestaat noch bestaan heeft in de historische periode, waaraan de encycliek denkt. In zijn commentaar op „Quadragesimo Anno” (deel II p. 646) heeft dr. Hentzen dat vermoedelijk ook zo verstaan, wanneer hij schrijft: „In het economisch leven heeft de verandering van toestanden, niet 't minst de technische vooruitgang, de uitbreiding van het economisch verkeer tot wereldmarkt en de noodzakelijkheid van grootere kapitaalintensiteit in verschillende branches der productie, de vervanging van kleinere ondernemingen door grootere en zeer groote noodzakelijk gemaakt”. Logischerwijze moet men nu toch zeggen, dat het beginsel, dat in aansluiting aan die inleiding wordt opgesteld, toch *ook* wel op die situatie van toepassing zal zijn, ook al maakt de encycliek in het verband met haar onderwerp *die toepassing* niet. Nog steeds blijf ik derhalve van mening, dat de encycliek het beginsel der maatschappelijke differentiëring op het oog heeft, dat naar de normen van economische en sociale doelmatigheid de beste waarborgen biedt voor de respectering der menselijke persoonlijkheid en voor de handhaving van verschillende maatschappelijke groepen en standen, die

met hun eigen aard en qualiteiten de maatschappij cultureel verrijken en behoeden voor de eenvormigheid van de schablone. Voor de uitwerking van deze gedachte en de toepassing op de verhouding van groot- en kleinbedrijf heb ik reeds verwezen naar een vorig artikel in dit tijdschrift.

Een ander punt van meer algemene aard, dat ik in de hier besproken geschriften niet heb aangetroffen en dat toch ook van groot belang is, wanneer het onderhavige vraagstuk van het brede plan der economische en sociale doelmatigheid wordt gezien, is de vraag, in hoeverre de handhaving van een zo groot mogelijke zelfstandige middenstand de economische stabiliteit der maatschappij bevordert. Verschillende economen zijn in hun mening daaromtrent zeer positief. De Münchener docent dr. Erich Carell schrijft in zijn onlangs verschenen „Allgemeine Volkswirtschaftslehre”, dat de duur en de intensiteit van de baisse in het conjunctuurverloop hiervan afhankelijk zijn, of in een maatschappij „eine breite Schicht wirtschaftlichen Mittelstandes vorhanden ist oder nicht”. En hij concludeert: „Je gröszer die Zahl der wirtschaftlich selbständigen Existenzen ist, desto krisenfester ist also die Volkswirtschaft”. Zonder op het resultaat van een nadere bestudering van deze mening te willen vooruitlopen, is het toch nuttig deze opinie onder de aandacht te brengen ook van degenen, die dreigen te vergeten, dat behalve sociale ook economische argumenten pleiten voor de handhaving en de bescherming van een zo groot mogelijke zelfstandige middenstand. Wanneer men zich niet blind staart op bepaalde economische voordelen, die het grootwinkelbedrijf kan bieden, doch het geheel der economisch-doelmatige organisatie in het oog houdt en al de eisen, die daaraan moeten worden gesteld, dan is het niet twijfelachtig, dat het optimum ook van economisch nut voor de maatschappij daar zal blijken te liggen, waar het maatschappelijk economisch differentiatiebeginsel is doorgevoerd. Wie nu zou menen, dat een onbelemmerd vrije concurrentie dit optimum wel zal te voorschijn roepen, heeft een vertrouwen in de werking van de vrije concurrentie, welke noch in het licht der theorie, noch in de werkelijke omstandigheden der moderne maatschappij rechtvaardiging kan vinden. Heeft de overheid uit algemeen economisch gezichtspunt hier reeds een taak, de

noodzaak daarvan wordt nog sterker gevoeld, wanneer naast en in verband met de economische doelmatigheid de sociale doelmatigheid in de organisatie van de maatschappij wordt nagestreefd.